

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ ЗВОДУ ЗАКОНІВ

Питання юридичної природи та сутності зводу законів були і залишаються не вирішеними й на сьогоднішній день. В Українській юридичній літературі досить мало уваги приділяється такому правовому документу, хоча у минулому цей акт досить широко використовувався у нормотворчому процесі різних країн світу, серед них необхідно виділити Звід Юстиніана, Звід канонічного права, Звід законів Російської імперії, Звід законів СРСР, Звід законів УРСР та деякі інші. Крім того, практика видання такого систематизованого збірника є досить розповсюдженою в таких країнах як Сполучені Штати Америки, Німеччина та деякі інші.

На сьогоднішній день звід законів розглядається як збірник законодавства, що офіційно видається державою, в який уміщуються зведені в одне видання та розміщені у визначеному порядку (систематичному, хронологічному та ін.) діючі нормативні акти [8, с. 879]. Вказане визначення дає можливість дійти висновку, що зазначений документ

видається лише уповноваженими органами державної влади і є результатом проведення робіт з систематизації законодавства. Але поряд з тим не вирішеними залишаються питання стосовно того результатом якої саме форми систематизації є звід законів. Чи є він результатом проведення офіційної інкорпорації, або консолідації, або взагалі кодифікації? Відповідь на вказане питання можливо дати шляхом аналізу його юридичної природи.

У науковій літературі стосовно природи зводу законів склалося декілька підходів. Так, Д.А. Керімов звід законів називає результатом кодифікації законодавства, кодифікаційним збірником, який об'єднує законодавство в переробному вигляді, вносить у нього суттєві зміни [5, с. 130]. Інша група науковців також називають звід законів кодифікаційним документом, який стає результатом проведення загальної кодифікації [7;13]. В юридичних джерелах минулого наголошувалося на тому, що практика видання зводу законів знає приклади, коли прийнят-

тя останнього призводило до зупинення самостійного існування всіх включених до нього нормативних актів. Єдиним джерелом ставав звід законів, який отримував якість “кодексу кодексів” [3, с. 202]. Як зазначав Д. А. Керімов, у зводі законів повинно бути вказано на те, що всі нормативно-правові акти, які не увійшли у звід, втрачають свою силу [4, с. 99–100]. Разом із тим дана позиція піддавалася гострій критиці з боку інших науковців, які не вбачали у зводі законів характеру кодифікаційного акта, дотримуючись при цьому позиції, відповідно до якої звід законів є збірником виключно інкорпоративного типу [15, с. 15].

Віднесення зводу законів до кодифікаційного акта спостерігається і в сучасній науковій літературі. Так, О. Я. Рогач у своїх більш ранніх працях називає звід законів кодифікаційним збірником, який об'єднує законодавство в переробленому вигляді і вносить в нього суттєві зміни [10, с. 23].

Таким чином, прихильники першого підходу називають звід законів результатом проведення загальної кодифікації законодавства, внаслідок чого має стати прийняття єдиного кодифікаційного документа на зразок “кодексу кодексів”. У даному випадку “кодексом кодексів” стає звід законів.

Разом із тим необхідно наголосити на тому, що при здійсненні кодифікації, результатом якої стає прийняття зводу законів (а така кодифікація у зв'язку з вказаними позиціями повинна мати назву загальної), більш доцільним є вміщення в ньому всіх діючих нормативно-правових актів, а також у подальшому всіх змін і доповнень, оскільки це надасть можливість зробити законодавство більш доступним і зручним у користуванні. У цілому звід законів, створений в результаті кодифікації, має й певні недоліки, до яких слід віднести значний за обсягом нормативний акт, нестабільність останнього, оскільки суспільні відносини не стоять на місці, постійно розвиваються, у зв'язку з чим потребують свого врегулювання. Зазначена обставина буде призводити до постійного внесення змін у звід, у зв'язку з чим не буде досягнуто однієї з головних цілей кодифікації законодавства, а саме стабільність кодифікаційного нормативного акта.

На нашу думку, назвати звід законів виключно кодифікаційним актом не можна, оскільки при його формуванні не досягається така ціль кодифікації, яка власне і відрізняє її від інших форм систематизації, як-то: офіційна інкорпорація та консолідація, а саме переробка змісту діючих норм. Безперечно, що при

створенні зводу відмінюються або скасовуються деякі норми, але сам зміст таких норм залишається незмінним.

Проте, якщо брати до уваги історичний досвід, то історії відомі багато випадків проведення кодифікацій результатом чого стає прийняття зводу законів, до яких необхідно відносити Звід законів Російської Імперії, Звід Юстиніана та багато інших. Хоча, як засвідчує історичний досвід становлення і розвитку систематизації законодавства звід Російської імперії за своєю природою носить ознаки офіційної інкорпорації, оскільки при його розробці не змінювалися норми права уміщені у тому чи іншому нормативно-правовому акті і діяльність уповноважених на те органів була спрямована виключно на об'єднання правових актів у єдиному зводі. Разом з тим, такі акти як Звід законів Юстиніана, Звід канонічного права є віддзеркаленням кодифікаційної обробки, оскільки такі акти вносили істотну, на той час, новизну і по-новому регулювали суспільні відносини які склалися у державі.

В юридичній літературі минулого проблеми природи зводу законів було приділено окреме монографічне дослідження, яке отримало назву "Звід законів Радянської держави (теоретичні проблеми)" (переклад

наш. – Є.Г.). Його автори зазначали, що звід законів є інкорпорованим документом, у зв'язку з чим виділяли характерні риси даного документа, серед яких: 1) до структури зводу законів входять діючі нормативно-правові акти, але значна частина включених актів носять характер кодифікаційних; 2) звід законів має офіційний характер, тобто при вирішенні справ в органах державної влади на нього можна посилалися як на офіційне джерело права; 3) звід законів являє собою нову форму закону [11, с. 13-17].

Отже, суть другого підходу полягає в тому, що звід законів є результатом проведення офіційної інкорпорації законодавства, оскільки в результаті цього не відбувається внутрішнє опрацювання норм, уміщених у нормативно-правових актах.

Разом з тим, беручи до уваги зводи законів, які розроблялися у СРСР та УРСР, то в цьому випадку мова йде виключно про офіційну інкорпорацію, оскільки в цей період відбувається просте вміщення нормативних актів законодавчого характеру у єдиний зведений акт, при цьому не відбувалася внутрішня переробка норм уміщених у таких актах, а вміщувалися вже діючі на той час кодекси, закони, постанови та інші нормативні акти. Як слушно зазначає Н.М. Пар-

хоменко звід законів не змінює діючі нормативні акти єдиним кодифікаційним актом, а є офіційним перевиданням раніше ухвалених правових актів нормативного характеру [14, с. 569]. Діяльність по створенню зводу здійснюється найвищий орган законодавчої влади в країні.

Інша група науковців при дослідженні природи зводу законів доходили висновку, що останній має подвійний характер і є результатом таких форм систематизації законодавства, як інкорпорація та консолідація [2, с. 106].

У юридичній літературі сьогодення, можливо зустріти позицію, суть якої полягає в тому, що створення зводу законів розглядається як самостійна форма його систематизації. Так наприклад, В.С. Смородинський зауважує, що особливою формою систематизації є створення зводу законів, який передбачає велику попередню законотворчу роботу з узгодження норм законодавства, подолання прогалин у ньому, скасування застарілих норм, об'єднання законів, що регулюють однакові питання в єдині законодавчі акти [12, с. 28].

В Українській юридичній літературі звід законів розглядається також як нормативний акт, який має змішаний характер і є результатом проведення усіх форм систематизації, таких як

інкорпорація, консолідація а також кодифікація. На наш погляд така позиція є найбільш виправданою на сьогоднішній день.

Для розуміння природи зводу законів необхідно визначитися з тим ознаками, які притаманні вказаному акту. Так наприклад, С. С. Алексєєв, аналізуючи природу зводу законів, виділяє найбільш характерні для нього ознаки, до яких відноситься те, що:

1) звід відрізняється від інших нормативних актів більш високим рівнем офіційності; виходячи від законодавчого органу, він не лише є офіційним виданням і не тільки має високий юридичний і суспільно-політичний авторитет, але в перспективі допускає суттєву переробку нормативного матеріалу, що міститься в ньому;

2) звід являє собою вищий різновид систематичної інкорпорації: охоплюючи широке коло врегульованих правом найважливіших суспільних відносин, він припускає найбільш широку, глобальну класифікацію нормативного матеріалу за предметним критерієм – класифікацію, яка однотипна тій, що застосовується при кодифікації;

3) формування зводу передбачає якісну обробку чинного законодавства, усунення багатоманітності актів, прогалин в регулюванні, й, відповідно до

цього, проведення значної правотворчої роботи з кодифікації та консолідації законодавства;

4) вміст зводу характеризується єдністю нормативного матеріалу, оскільки він складається з Конституції й головним чином з консолідованих і кодифікованих актів, прийнятих чи доопрацьованих відповідно до Конституції [1, с. 479]. У зв'язку із зазначеними вище особливостями, С. С. Алексєєв доходить висновку, що звід законів, будучи актом інкорпоративного типу, містить і кодифікаційні елементи [Там само, с. 480]. Звідси, зазначає вчений, виникає можливість розвитку зводу як акта інкорпоративного типу в "кодекс кодексів" – в кодифікаційний акт, який є вищою формою систематизації. Такої ж точки зору дотримується С. Л. Лисенков [6, с. 14].

Інший підхід до головних особливостей зводу законів можна спостерігати у Н.М. Пархоменко, яка характерними рисами зводу законів називає те, що: по-перше, він становиться офіційним джерелом права, яким можна користуватися при вирішенні конкретних справ, по-друге, акти уміщені у зводі не втрачають своєї сили і ними можна користуватися на підставі попереднього джерела права, по-третє, акти, які не увійшли до складу зводу зберігають свою чинність [14, с. 569].

О. Я. Рогач та Ю. М. Бисага, проаналізувавши юридичні ознаки та природу зводу законів, також доходять висновку, що односторонньо назвати звід законів результатом проведення лише однієї з форм систематизації законодавства не можна, оскільки цей акт увібрав у собі принципи та прийоми як кодифікаційної, так і консолідаційної й інкорпоративної діяльності. У зв'язку з чим науковці наголошують на тому, що звід законів можна вважати результатом систематизації в цілому, яка охоплює собою кодифікацію, консолідацію, інкорпорацію, а також поточну нормотворчість, а не якусь конкретну форму систематизації [9, с. 58]. Вибір форми систематизації при розробці зводу законів залежить виключно від органу, до компетенції якого належить здійснення впорядкування діючого законодавства.

Але разом з тим виникає запитання, а чи може відбуватися відразу декілька форм систематизації результатом якої стає прийняття єдиного зведеного акту? Вказані форми систематизації, на наш погляд, є самостійними і мають здійснюватися поетапно – першочергове проведення інкорпорації законодавства, після чого проведення консолідації, після чого здійснення кодифікації. Отже, вести мову про те, що звід законів являє со-

бою результат проведення відразу трьох форм систематизації у єдиному процесі є не зовсім правильним.

Необхідно також наголосити на тому, що у світовій практиці існує приклад, коли звід законів прийнято в результаті проведення інкорпорації діючого законодавства (США), в процесі подальшої нормотворчості він був модифікований в кодифікаційний нормативно-правовий акт [3, с. 143].

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що звід законів – це такий документ який може стати результатом проведення офіційної інкорпорації, прикладом чого можуть слугувати Звід законів Російської імперії, Звід законів СРСР, Звід законів УРСР та деякі інші, тобто це акти, які не вносять істотної новизни у

регулювання суспільних відносин, а вміщують виключно нормативно-правові акти з метою полегшення роботи у їх користуванні. Крім того, сьогоднішній підхід науковців до розуміння природи зводу законів дозволяє з впевненістю стверджувати, що такий документ є результатом проведення виключно інкорпорації законодавства.

Але разом з тим, такі документи, як засвідчує історичний досвід, можуть мати ознаки загальної кодифікації, яка спрямована на впорядкування всіх важливих галузей законодавства, з подальшою метою узгодження цих актів між собою шляхом прийняття єдиного правового акту, на зразок „кодексу кодексів”, або зводу законів, таких як Звід законів Юстиніана, Звід канонічного права та деяких інших.

Список літератури: 1. Алексеев С. С. Общая теория права: учебник / А. А. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК “Велби”, “Проспект”, 2008. – 576 с. 2. Гусев Ю. И. Об опыте подготовки свода законов СРСР / Ю. И. Гусев // Советское государство и право. – 1970. – № 2. – С. 103 – 107. 3. Зивс С. Л. Источники права : монограф. / С. Л. Зивс. – М. : Наука, 1981. – 240 с. 4. Керимов Д. А. Кодификация и законодательная техника / Д. А. Керимов. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1962. – 160 с. 5. Керимов Д. А. Культура и техника законотворчества / Д. А. Керимов. – М. : Юрид. лит., 1991. – С. 26–29. 6. Лисенков С. Л. Инкорпорация как особый вид систематизации / С. Л. Лисенков // Законодавство України: наук.-практ. коментарі. – 2004. – № 7. С. 3–14. 7. Общая теория государства и права: в 2 т. / [отв. ред. В. С. Петров, Л. С. Явич]. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1974. – Т. 2. – 473 с. 8. Российская юридическая энциклопедия / под ред. А. Я. Сухарева. – М. : Изд. Дом “ИНФРА-М”, 1999. – 1110 с. 9. Рогач О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України : монографія / О. Я. Рогач, Ю. М. Бисага. – Ужгород : Ліра, 2005. – 124 с. 10. Рогач О. Я. Поняття теоретичних основ та форм систематизації законодавства / О. Я. Рогач // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2001. – Вип. 9. – С. 18 – 28. 11. Свод законов Советского государства : теоретические проблемы / [отв. ред. И. С. Самошенко]. – М. : Юрид. лит., 1981. – 255 с. 12. Смородинський В. С. Систематизація національного законодавства як юридичний інструмент забезпечення прав людини / В. С. Смородинський // Проблеми законності : респ. міжвід. наук. зб. – 2008. – Вип. 99. – С. 19 – 29. 13. Червонюк В. И. Теория государства и права: ученик / В. И. Червонюк. – М. : Юрист. – 2003. – 240 с. 14. Юридична енциклопедія: в 6 т. – Т. 2 / [Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1999. – 744 с.

15. Юткин В. Некоторые проблемы формирования Свода законов Российской Федерации / В. Юткин // Российская юстиция. – 1997. – № 8. – С. 14–15.

ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА И СУЩНОСТЬ СВОДА ЗАКОНОВ Гетьман Е.А.

Статья посвящена юридической природе и сущности свода законов. Свод законов рассматривается как нормативный акт который может стать результатом проведения как инкорпорации, консолидации так и кодификации законодательства.

Ключевые слова: свод законов, инкорпорация, консолидация, кодификация.

THE LEGAL NATURE AND ESSENCE VAULT OF THE LAWS Getman E.A.

Clause is devoted to a legal nature and essence vault of the laws. Vault of the laws is considered (examined) as the normative certificate (act) which there can be result of realization as incorporation, a consolidation and codification of the legislation.

Key words: vault of the laws, incorporation, consolidation, codification.

Надійшла до редакції 11.06. 2010 р.

УДК 340.12:342.7

*О. М. Руднева, канд. юрид. наук,
радник директора
Інституту стратегічних досліджень,
м. Київ*

ПОНЯТТЯ Й СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ

Проблема дискримінації в багатьох сферах суспільного життя, її проявів у конкретних правовідносинах і необхідність подолання за будь-якою ознакою зумовили формування одного з основних принципів сучасного права – принципу недискримінації.

Вивченню дискримінації в різних аспектах присвячено чимало зарубіжних досліджень, проте у вітчизняній юридичній

науці ця категорія практично залишилась осторонь. Окремі елементи цього поняття аналізувались у працях А.М. Колодія, О. Мартиненка, І. Миновича, С.П. Погребняка, В. Пушкаря, О.М. Рудневої та ін.

Метою даної статті є встановлення сутності і змісту принципу недискримінації, показ його правової регламентації в українському законодавстві й міжнародних договорах з прав людини.